

vinarja. Na več mestih nam vsaj nekoliko odkriva vpogled v takratno sumersko pojmovanje vladarjevih funkcij in dolžnosti. Tako vladar omenja, da njegova beseda zaleže in jo vsak respektira (str. 51, v. 235 ss.). Posebej hoče veljati vladar kot pravičen sodnik in zakonodajalec. »V Sumerju ustanavlja pravičnost« (str. 47, v. 139); on »polaga pravico v usta vseh, on govori na sodišču in pri sodbi pravično besedo; v Sumerju in Akadu je vzpostavil pravičnost« (str. 56, v. 88 ss. prim. str. 47, v. 139). Imenuje se »pastirja, ki ljubi pravičnost« (str. 49, v. 199). Označuje se za sodnika, ki sodi nepristransko, »ne glede na ugled osebe«, ki »odloča (in tudi) vse doseže«. Kot tak varuje slabotnega pred mogočnim, da ga le-ta ne napravi za svojega »najemnika« (str. 50, v. 205 ss.).

Römerjeva razprava je temeljito delo in je nov, važen prispevek k poznavanju bogastva sumerske kulture. Proučevanje sumerskih kulturnih spomenikov stopa med asiriološkimi študijami čedalje bolj na prvo mesto.

Viktor Korošec

Schuler, von Einar, *Die Kaskäer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*. Untersuchungen zur Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie, 5. (Walter de Gruyter & Co) Berlin 1965, 4, XV + 198 str.

Avtor, hetitolog E. v. Schuler, objavlja v tej knjigi svoj habilitacijski spis, ki ga je predložil na filozofski fakulteti v Zahodnem Berlinu, kjer sedaj deluje kot naslednik svojega učitelja emeritiranega profesorja hetitologa Johannes Friedricha.

Kakor avtor ugotavlja v svojem predgovoru (str. V), so za antično Malo Azijo prebivalstvene razmere in njena naselitvena zgodovina le malo raziskane. S svojo zgodovinsko etnografsko študijo je nedvomno znatno prispeval k izpopolnitvi te vrzeli. V njej obravnava Kaškejce. Na njihovo ime (»ljudje mesta *Ga-aš-ga*«; v asirskih napisih se omenja »dežela *Ka-as-ku*«) (str. 85) naletimo mimogrede v egiptovskih in babilonskih dokumentih, precej pogosto pa v hetitskih klinopisnih tekstih, iz katerih izvemo, da so Kaškejci povzročali Hetitom mnogo preglavic. Avtorjeva zasluga je, da je skrbno zbral vsa ta nedvomno enostranska poročila in iz njih podal prav zanimivo sliko o ljudstvu, ki samo ni zapustilo niti enega lastnega napisa in o katerem nam ni ohranjena — razen lastnih imen — nobena beseda. V tem oziru naj spomnimo, da se imamo klinopisnim sporočilom zahvaliti za to, da vemo za obstoj in kulturo Sumercev, za zgodovino držav Hetitov, Mitancev, Ugarita, Urartejcev idr.

Svojo monografijo je avtor razdelil na pet delov, ki jih zaporedoma označuje z rimskimi številkami: uvod (str. 1—18); »poskus zgodovine Kaškejcev« (19—70); »ostanki kaškejske kulture« (71—82); »jezikovni material« (83—108); »teksti in viri« (109—187). Nato sledi podrobna kazala (189—197) zemljepisnih, osebnih imen, imen bogov ter še neobjavljenih tekstov.

V uvodu avtor posrečeno seznanja z obravnavano problematiko s tem, da pokaže, kako se že v sumerskih tekstih omenjajo nekatera ljudstva, ki so priložnostno prišla v stik s Sumerci in so le-ti zviška gledali na nje. Taki so bili Gutejci, ki so kmalu po razpadu prve akadške velesile (ok. 2160) kakih sto let gospodovali v Mezopotamiji; njihovo ime so še skoro dve tisočletji pozneje, Asirci uporabljali kot sinonim za barbara. Podobno zanimljivo govore sumerski teksti izza tretje dinastije iz Ura o semitskih beduinih MAR. TU kot o zaostalih ljudeh, ki da bivajo v gorah; ne poznajo ne žita ne hiš ne mest (str. 5).

Tudi Hetiti so včasih poudarjali svojo domnevno vzvišenost nad svojimi sosedi; tako označuje Suppiluliumaš vazalovo deželo Hajaša kot zaostalo (*dampupi*-). Posebno neprijazno pa govore hetitski klinopisni teksti o Kaškejcih.

Soglasno z A. Goetzejem domneva avtor, da je bila domovina Kaškejcev v Severni Mali Aziji (str. 12 s), najbrž v poznejšem Pontusu. Ker pa avtor razlikuje tri skupine Kaškejcev (zahodne, osrednje in vzhodne) (str. 62), ostane nerešeno vprašanje, kako daleč je segalo njihovo ozemlje. Lažje je

s kronologijo, kajti o Kaškejcih govore predvsem zgodovinski viri, iz katerih spoznavamo hetitsko zgodovino za časa kraljev: Suppiluliuma I. (1370—1355), Muršila II. (1355—1305), Hattušila III. (1275—1250) in Tuthalija IV. (1249 do 1220). Marsikaj pa izvemo tudi iz indirektnih virov (ritualov, vprašanj proročiščem ipd.).

Avtor je v svojem drugem delu skrbno zbral vsa podrobna poročila. Uspelo mu je, da je iz njih za blizu tristo let očrtal potek kaškejske zgodovine. Po njegovi sodbi je zelo neverjetno, da bi se bili Kaškejci pojavljali kot nasprotniki Hetitov že za časa Stare države. Toliko več težav so pa povzročali naslednjim vladarjem. Bili so narodnostna skupina, ki je večkrat s svojimi napadi ogrožala varnost hetitske države. Kaškejci so najbrž celo začasno zavzeli in požgali hetitsko prestolnico *Hattušaš*. S svojim gverilskim načinom vojskovanja so stalno vezali nase velik del hetitske vojske.

V tretjem delu razpravlja avtor najprej o »politični organizaciji in družbenem redu« pri Kaškejcih. Zanimivo je, da hetitska poročila navajajo, da Kaškejci niso imeli ne lastne enotne države ne zvezne države, ampak so živeli še v rodovih. Tako poroča Šuppiluliuma, da je v Hetitsko deželo vdrila kaškejska vojska, sestavljena iz 12 rodov (akad. *sutû*). Muršilu II. pripoveduje o prvaku Pihhuniya, ki »ni vladal po kaškejskem načinu, ampak — čeprav pri Kaškejcih ni bilo vladavine posameznika — je omenjeni P. vladal na način kraljestva« (str. 71). Težave so se pokazale pri sklepanju državnih pogodb: na strani Kaškejcev nastopa po več oseb za posamezna naselja.

Nato preide avtor na podatke o njihovem vojskovanju. Hetitska poročila pripovedujejo o kaškejskih vojskah, ki so imele 800 bojnih voz, od 4000 do 9000 vojakov. Zdi se, da so bili Kaškejci zelo spretni v gverilskem vojskovanju. S presenetljivimi močnimi napadi so zavzemali tudi utrjena hetitska mesta in premagovali hetitske posadke (75).

Posebno zanimiv je odstavek o gospodarskih razmerah (75—78). Avtor sodi, da so tako imenovana kaškejska mesta bila v resnici samo naselbine, iz katerih so ob hetitskem napadu prebivalci pobegnili, ne da bi jih branili. Hetiti so Kaškejce prezirljivo označili kot »svinjske pastirje in tkalce platna (ali sukna)« (str. 76). Predvsem so živeli od živinoreje, deloma od poljedelstva.

O njihovem verstvu pričajo samo imena bogov, ki so jih klicali za priče pri sklepanju državnih pogodb.

Kolikor so Kaškejci omenjeni v egiptovskih ali babilonskih virih, so veljali kot sicer svobodni, toda malo ugledni del takratnega prebivalstva.

V četrtem delu svoje monografije je avtor zbral jezikovne ostanke. Ohranjena so samo lastna imena. To je predvsem ime *Ga-aš-ga* (Kaška), dalje osebna in krajevna imena. Avtor dodaja nekaj svojih jezikoslovnih pripomb (str. 100—107).

V petem delu podaja avtor najvažnejše tekste in vire (str. 109 ss.). Na prvem mestu je uvrstil prevod precej poškodovanega besedila državnih pogodb (ali osnutkov za take pogodbe), ki so jih hetitski vladarji sklepali s skupinami Kaškejcev; za posamezne kaškejske kraje nastopa nekaj (do enajst) imenoma navedenih oseb in nekaj (5—9) anonimnih oseb. Ker avtor pripravlja izdajo besedila vseh pogodb za Bavarsko akademijo v Münchnu, je v svoji knjigi objavil samo prevod teh pogodb. V drugi skupini tekstov objavlja sezname imen in zapriseg čet (141—143).

Posebej je avtor objavil prevod pogodbe, ki jo je Hattušil III. sklenil z mestom Tiliuro, ki je bilo najbrž v bližini meje kaškejskega ozemlja. Posamezne določbe pričajo o velikem nezaupanju Hetitov do Kaškejcev. Noben oborožen Kaškejec ali voznik ni smel v mesto. Celotni sodnik, ki je moral razsoditi kak spor, v katerega je bil zapleten kak Kaškejec, je moral priti zadevo preiskovati in razsoditi zunaj mestnega obzidja. Tudi kaškejskega sužnja ni mogel gospodar pripeljati s seboj v mesto. Svobodni Kaškejec ni smel prenočevati v mestu. Če so ga tam zalotili, so ga kaznovali z globo v živini, s smrtjo pa, če so mu mogli dokazati, da je kaj slabega nameraval.

V transkripciji in prevodu sledi nekaj verskih tekstov, ki omenjajo nekaj zgodovinsko pomembnih dejstev. Tako kralj Arnuvanda in kraljica Ašmunikal

(druga polovica 15. stoletja) v dolgi molitvi, naslovljeni na hetitska božanstva, obtožujeta Kaškejce, da so brezobzirno opleniili hetitska svetišča, odgnali živino, da se ne držijo prevzetih pogodbenih obveznosti, da ne bodo napadali pošiljk, namenjenih hetitskim templjem, ki se nahajajo na ozemlju, ki so ga osvojili Kaškejci. — Sledi ritual ob začetku vojne zoper Kaškejce (168—175) in nato vprašanja kralja Muršila II. proročišču glede vojskovanja na kaškejskem ozemlju (176—181). Končno sta uvrščena še dva odlomka, eden iz starohetitske kronike, drugi iz časa Tuthalija IV. Oba sta važna za vprašanje, ali so se Hetiti vojskovali s Kaškejci že za časa Stare države.

S svojo monografijo je avtor osvetlil zgodovino in v znatni meri tudi družbeni ustroj maloazijskega ljudstva, ki je po svoji razboritosti močno posegalo v razvoj hetitske države. Čeprav Kaškejci sami niso zapustili nobenih zapisov, so vtisi, ki so jih drbujali pri svojih hetitskih nasprotnikih, tako obilni, da je avtor mogel na njih zgraditi svojo obsežno in temeljito razpravo.

V. Korošec

V. Lahtov. **Problem trebeniške kulture**, Narodni muzej Ohrid, Ohrid 1965, 254 strani, 44 slik, 1 legenda, 1 priloga.

Približno leto in pol po nesrečni smrti dr. Vasila Lahtova, kustosa Narodnega muzeja v Ohridu je izšel ponatis njegove disertacije za dosego častit doktorja znanstvenih ved. Tisk disertacije je omogočil Narodni muzej v Ohridu.

Delo predstavlja lep doprinos celotni arheološki znanosti, zlasti pa je izredno pomembno za mlado arheološko vedo v Makedoniji. Istočasno pa je časten spomin arheološkemu delavcu, ki je moral sredi svojih obsežnih načrtov nenadno odložiti pero, ne da bi v celoti izpolnil svoje velike želje: kar najbolje raziskati svojo ljubljeno Makedonijo.

Delo je razdeljeno na več poglavij, katerih namen je podati čim jasnejšo sliko trebeniške kulture tako v geografskem, tipološkem, kronološkem, kulturnem, socialnem in etničnem pogledu.

Pred uvodom v disertacijo je podan kratek življenjepis avtorja s pregledom njegovih publikacij in raziskovanj.

V uvodu pa vzemo, da je bila leta 1918 odkrita nekropola pri vasi Trebeništa pri Ohridu, na kateri so bila izvršena do leta 1954 tri sistematična raziskovanja. Vzporedno s tem pa so se pojavljale tudi nove lokalitete na področju Srbije, zahodne Bolgarije in Albanije, katerih najdbe kažejo na sorodnost z materialom iz Trebeništa.

V prvem poglavju se nam ponudi kronološki prikaz posameznih publikacij in razprav v zvezi z najdbami na Trebeništu in sorodnih lokalitetah, oziroma starejše železne dobe v Makedoniji. Avtor smatra, da lahko na podlagi analize navedenih lokalitet zaključimo, da tvorijo ta najdišča neko posebno skupino, ki se razlikuje od ostalih ilirskih kultur ter da tvorijo samostalno skupino žel. dobe Balkana — »Trebeniško kulturo«.

V naslednjem odstavku — nahajališča trebeniške kulture — avtor poudarja, da precej najdišč kot tudi slučajno odkritega materiala še ni objavljeno, kljub temu pa z ozirom na razprostranjenost najdišč lahko določimo obseg njenega razvoja in formiranja. Tako na jugu do reke Haliakmona in južne meje Epira, na severu do področja Vranja, na vzhodu do črte Čustendil—Serez, a na zahodu do Skaderskega jezera in Otrantskih vrat. V nadaljevanju poda avtor še historični geografski prikaz tega prostora in prebivalcev.

Poseben problem predstavljajo naselbine, za katere nimamo dovolj zgodovinskih podatkov niti niso bile v dovoljni meri raziskane. Avtor smatra, da je razvoj in karakter naselbin močno odvisen od geografske lege, političnih, ekonomskih in kulturnih dogodkov. V najstarejši periodi naj bi bila naselja odprtega tipa, poljedelsko-živinorejskega karakterja, ki so se nahajala v dolini rek, v plodnih ravninah, v krajih z bogatimi pašniki itd. V tem času je bilo področje trebeniške kulture že dokaj gosto naseljeno. V drugi razvojni stopnji